

Bilaga 10

Hur påverkar kontaktsystem den regionala utvecklingen?

Bertil Thorngren

Innehåll

Kapitel 1 <i>Bakgrund och disposition</i> . . .	5				
1.1 Bakgrund	5				
1.1.1 Vad är kontaktsystem? . . .	5	4.1.1 Teknologi – organisation . . .	19		
1.1.2 Hur påverkar kontaktsystemen utvecklingen?	5	4.1.2 Sociala förändringar	19		
1.1.3 Hur kan kontaktsystemen (och därmed utvecklingen) förändras?	5	4.2 Förändringstendenser för verksamhetens yttre struktur	20		
1.2 Begränsningar	6	4.2.1 Teknisk-organisatoriska förändringar	20		
	6	4.2.2 Sociala förändringar	20		
Kapitel 2 <i>Tidigare arbeten</i>	7	4.3 Sysselsättningsförändringar	21		
2.1 Nuvarande utvecklingstendenser	7	4.4 Förändringar i överföringsteknologi	21		
2.2 Långsiktiga utvecklingsmöjligheter	8	4.4.1 Information	21		
2.3 Slutsatser	8	4.4.2 Material	22		
	8	4.5 Förändringar i kontaktvanor och normer	22		
	8	4.6 Sammanfattning	22		
Kapitel 3 <i>Några modeller för kontaktsystem</i>	9				
3.1 Tankemodellen	9	Kapitel 5 <i>Möjligheten av en »styrda» förändring</i>	23		
3.1.1 Verksamheter och deras styrning	9	5.1 Kontaktsystemet som styrmedel	23		
3.1.2 Organisationer	11	5.2 Förändringstryck på samhällsnivå	23		
3.1.3 Grupperingar	11	5.3 Förändringstryck på företagsnivå	24		
3.1.4 Avgränsningar	12	5.4 Anpassning eller förändring	24		
3.1.5 Mål	12	5.5 Handlingsmöjligheter	24		
3.1.6 Kontaktsystemens uppbyggnad	12				
3.2 Empiriska studier	13				
3.2.1 Datansamlingen	14				
3.2.2 Empiriska resultat	15				
3.2.3 Fortsatt databehandling	16				
3.3 Andra näraliggande studier	17				
3.4 Slutsatser	17				
	17				
Kapitel 4 <i>Några långsiktiga förändringskonflikter</i>	19				
4.1 Förändringstendenser för verksamhetens inre struktur	19				

I Bakgrund och disposition

1.1 Bakgrund

Transportförhållanden har länge stått i blickpunkten för många försök att förklara den regionala utvecklingen.

Av hävd har kostnader för transport av råvaror och slutprodukter tillmätts stor betydelse. På senare tid har man uppmärksammat att också överföringen av meddelanden genom persontransporter kan ta stora resurser i anspråk. Enbart kostnadsberäkningar ger dock en skev bild av transporter-
nas betydelse. Kommunikationer ger också utbyte, även om detta mer sällan kan mätas direkt i monetära termer.

För att få en mer fullständig bild måste man därför ta hänsyn till både material- och persontransporter, både kostnader och utbyte, för de verksamheter och regioner kommunikationerna förbinder. Av särskilt intresse i detta sammanhang är det utbyte som tar sig uttryck i ändringar av de grundläggande betingelserna för regional utveckling. Syftet med denna rapport är att diskutera hur de kontaktsystem, som förbinder skilda verksamheter och regioner med varandra, kan komma att få sådana strukturförändrande effekter. Rapporten behandlar tre huvudfrågor:

1.1.1 Vad är kontaktsystem?

Teknik, marknadsbetingelser, sociala värderingar ändras allt snabbare.

SOU 1970: 15

10: 5

Då förändringar skall genomföras krävs ofta kontakt mellan de medverkande. Dessa är ofta spridda över rummet. Överförandet av information kan ske genom personliga sammanträffanden eller genom användande av tekniska hjälpmedel. I båda fallen utbildas ofta ett kontaktmönster som återspeglar att vissa kontaktvägar är snabbare, billigare, mer tillgängliga eller mer resultatrika än andra. De olika kontaktmönstren kan därför ha skilda användningsområden och beröra skilda grupper av medverkande.

Kombinationer av medverkande, kontaktmönster och användningsområde kan väntas uppträda med en viss regelhässighet, bilda kontaktsystem. I rapporten beskrivs hur dessa kontaktsystem kan tänkas vara uppbyggda och fungera.

1.1.2 Hur påverkar kontaktsystemen utvecklingen?

Antalet förändringar, antalet medverkande, liksom behovet av kontakter kan väntas bli allt större. Lokaliseringar till regioner som ger möjlighet att utnyttja och kombinera många slags kontaktsystem kan därför komma att framstå som alltmer fördelaktiga med hänsyn till behovet av att förutse och genomföra förändringar. Detta är ett exempel på hur kontaktsystemens uppbyggnad kan underlätta eller begränsa utvecklingsmöjligheterna i skilda regioner.

I rapporten beskrivs dessa och andra me-

kanismer mot bakgrund av tillgängligt teoretiskt och empiriskt material.

1.1.3 Hur kan kontaktsystemen (och därmed utvecklingen) förändras?

Nya tekniska hjälpmedel i form av exempelvis bildtelefoner och dataterminaler eller ändringar av hastighet, turtäthet, priser och kapacitet för andra transportmedel är några exempel på möjliga ändringar. Många av dessa är påverkbara genom beslut på regional eller nationell nivå. Därmed öppnas möjligheten att inom vissa gränser »styra» den regionala utvecklingen.

1.2 Begränsningar

Möjligheterna till styrning genom förändringar av kommunikationssystemet skall inte överbetonas. Andra tekniska, sociala och marknadsbetingade förhållanden inom och utom landet begränsar kraftigt handlingsutrymmet för både verksamheter och planeringsorgan. Djupgående olikheter i sysselsättnings- och produktionsstruktur mellan skilda regioner betingar effekten av ändringar i kommunikationssystemet. En mer fullständig redogörelse för de villkor som gäller för »lokaliseringbara enheter» återfinns i huvudrapporten.¹

Även om den här genomförda analysen på många punkter går långt utanför ramen för en renodlad samhällsekonomisk bedömning, har individernas roller utanför arbetslivet inte blivit föremål för behandling. För en belysning av dessa aspekter hänvisas till huvudrapporten och dess bilagor, särskilt Hägerstrands analys av individernas totala tidsutnyttjande.²

¹ Balanserad regional utveckling. SOU 1970:3.

² Urbaniseringen i Sverige. SOU 1970:14.
Regionalekonomisk utveckling. SOU 1970:15.

Svårigheten att överföra information mellan olika arbetsställen var länge förbisedd. På senare tid har den tilldragit sig ett starkt ökat intresse, inte minst bland svenska forskare på området. Hägerstrand (1952) studerade tidigt samspellet mellan informationsöverföring och innovationer, Kristensson (1967), Ramström (1967) och Thorngren (1967) informationens betydelse för organisationers utveckling, Wärneryd (1968) samspellet mellan regioner och Törnquist (1970) effekterna på sysselsättningsfördelningen. Tillsammans bildar detta ett mycket omfattande – och även från internationell synpunkt unikt – empiriskt material om kon-taktsystemens utbredning och konsekvenser. De samlade teoretiska och empiriska resultaten förefaller på många punkter vara väl förenliga med varandra trots olikheter i an-greppssätt och problembehandling. Enighe-ten gäller dock främst analysen av den histo-riska utvecklingen, liksom förutsägelsema för den närmaste framtiden. När det gäller den långsiktiga utvecklingen, på mer än 30–40 års sikt, skiljer sig däremot uppfat-ningarna mellan företrädare för skilda forskningsområden.

2.1 *Nuvarande utvecklingsstendenser*

Mycket grovt skulle en »enhetlig» – dvs. en av de flesta accepterad – bild av utveck-lingstendenserna kunna tecknas på följande sätt:

i Volymen av kontakter mellan skilda företag, forskningsorgan, intressorganisa-tioner och myndigheter är stor. Den kan väntas öka kraftigt.

ii Kontaktarbetet engagerar huvudsakli-gen personal i »ledande» ställning. Det kan dock väntas involvera en allt större del av personalen.

iii Nu tillgängliga kommunikationer med-ger inte en utspridning av kontaktbero-ende funktioner inom privat och offentlig verksamhet. Hittills diskuterade åtgärder kan inte väntas påverka detta.

iv Nu tillgänglig teleteknik medger inte överföring av all slags information. Inte hel-ler nya teletekniska hjälpmedel i form av bildtelefoner och dataterminaler kan väntas bryta en sådan tendens inom de närmaste decennierna.

v Ny teleteknik kan i stället – genom att medge en rumslig uppdelning av före-tagens styr- och driftfunktioner – komma att förstärka tendenserna till tillväxt inom de större tätregionerna.

För en utförligare analys och empiriska belägg av dessa satsar hänvisas till nedan angivna forskningsrapporter.

- Andersson, Å: Storstadsproblematiken. SOU 1970:15, bilaga 7.
 Hägerstrand, T: Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt. Lund 1952.
 Johansson, O: Sägan om den stora data-maskinen. Stockholm 1965.
 Kristensson, F: Människor, företag och regioner. Stockholm 1967.